

in mirnost, zato on sovraži neodkritosrčnost in puhlo neprepričanost pri izvestnih Hrvatih. V „Neobičnih ljudeh“ pravi: „Ne poznam noroda, koji za svojo domovinu toliko pije kakor naš hrvatski narod; vriedan je sožaljenja . . . O političkom moralu nemajo ni pojma, a tomu je kriv najgnusniji materializam . . . Psuju se, kano što se psuje služinčad u gospodskoj kući, a kod čaše kuju jedan drugoga u zvezde.“ Vendar je bil globoko preverjen, da je jedro hrvatskega naroda zdravo; lahkomišeln je po njegovem mnenju Hrvat, a pošten in naposled bo spoznal, kaj je zanj dobro; rad je sanjal Kumičić o njegovi krasni bodočnosti. (Uvod str. 58.)

Pisateljska individualnost Kumičićeva se morda res najbolje prepozna na „Jelkinem Bosiljaku“. Slikani so tu njegovi rodni kraji in rodni ljudje, „slikani“, — pravim —, kajti v tej povesti o usodi lepe, skoraj prelepe Jelke, ki ljubi mladega mornarja, a se po njega izgubi utopi, se „pripoveduje“ kaj malo, slika pa se vedno, tudi tam, kjer se vrši pripovedovanje. Ljubezen do teh krajev, prepojenih s tiho poezijo in oživiljenih z gorkimi, često leta in leta pritajenimi čustvi, je tolika da nam postane pisatelj v svojem sicer ljubkem kramljanju včasih pregostobeseden, česar se zaveda tudi sam. (Str. 61.) Zdi se, kakor bi k nam govoril starček z mladim srcem.

Dr. Jos. Tominšek.

Vjenceslav Novak: Zapreke. „Pripoviest iz sodobnega hrvaškega života. U Zagrebu, 1905. Izdala Matica Hrvatska. (Zab. knj. 287—289.)

„Povest“ se nazivlje spis, a smemo ga imenovati imenitneje „roman“, ne toliko po kompoziciji, ki je povsem navadna, ampak po vsebini, bogati ostrega opazovanja, gorkosrčne impulzivnosti in globokega poseganja v dušo, a zopet treznega preudarjanja; mladeniška ognjevitost bo prijala mlademu čitatelju, oprezno pretehtovanje umskih in srčnih pojavov pa zrelemu bralcu.

Da je povest vzeta iz „sodobnega hrvaškega življenja“, bi spoznali brez pisateljeve opozoritve. Da! iz življenja! Taki prizori in tako govorjenje se ne da kar na celini izmisliti, pravi pravcati človek in živa priroda mu morata biti zajemališče. Ti kmetje res orjejo, ti drvarji v šumi res puhte od znoja, njih molitve in njih kletve se res razlegajo v gozdnem svetišču in prokletišču. — In s o d o b n o življenje valuje v tej knjigi. To življenje pa je neločljivo od socialnega vprašanja; res se z njega rešitvijo mučijo, do krvi mučijo: lesotržec, ki ga zase reši s samomorom, vrli župnik, ki ga hočejo vsi izkoriščati, župnikova sestra, ki si pritrga vsak grižljaj, da bi le vzgojila svojo hčerko za kaj boljšega, muči se ta hčerka Elvira, ki — izprašana učiteljska kandidatinja — ne dobi mesta, a pričakuje rešitve od lesotržčevega sina, svojega ljubimca, pričakuje celo potem, ko ta sin postane župnik; muči se s tem vprašanjem i ta sin, izprva kot teoretik, ki bi rad dvignil svoj stiskani narod. A naposled rešita vprašanje kolikor toliko le Elvira in njen brat, pa negativno, s tem, da spravita vprašanje z dnevnega domačega reda: oba zapustita dom in gresta v Ameriko po „srečo“, ta edino pričakovani odgovor na socialno vprašanje. Sicer se pravi na nekem mestu (str. 161.), da je ljubezen višek narodne sreče, a v romanu samem ona ne vodi do te sreče.

Zastopniki višjih slojev ne nastopajo samostavno, le po strani pade kak žarek toliko nanje, da nam kaže njih korupcijo. Sploh je vse ozadje dokaj mrko, tužno; mukotrpnost se vidi povsod, a nihče se prav ne gane, da bi izboljšal položaj, dasi tli v vseh srcih silen gnev, ki izbruhla le uničevalno, ki le podira. Znamenito: le zastopnice ženskega stanu čutijo v sebi moč in jo tudi kažejo napram zaprekam: Elvira bi bila uspešno reševala ono vprašanje, ko bi ji ne bilo na poti njeno žensko — srce. Ona namiguje, kje je iskati rešitve: v naslombi na tujo kulturo; že na

„Kranjskem, blizu štajerske meje“ (str. 78.) je videla gospodarstvo, urejeno kakor model; kaj bo našla šele v Ameriki! Kako zaostala pa je Hrvaška!

Vsi dokazi in sklepi v romanu nas meritorno ne zadovoljijo, zanimivo razpredeni pa so vsi.

Dr. Jos. Tominšek.

Splošni pregled

Odkritje Vilharjevega spomenika v Postojni. Miroslav Vilhar je umrl leta 1871. na svojem gradu Kalcu. Pet let po njegovi smrti leta 1876. se je sestavil v Zagorju odbor, ki je pričel nabirati prispevke za Vilharjev spomenik. Nabrana vsota, ki ni zadostovala, se je naložila v hranilnici in pri tem je ostalo do našega stoletja, ko je prenovljen odbor sklenil postaviti Vilharju spomenik v središču Notranjske, v Postojni. Po mnogih pripravah in po intenzivnem nabiranju prispevkov je sedanji odbor pod načelstvom g. Jos. Lavrenčiča mogel uresničiti načrt, ki se je v ožjem obsegu bil zasnoval že pred 30 leti. Dne 12. avgusta t. l. se je ob ogromni udeležbi vršil pravi narodni praznik Notranjske: odkril se je Vilharjev spomenik.

Spomenik stoji na glavnem trgu v Postojni; ozadje mu je ljudska šola z nasadi. Osnovo zanj je napravil arhitekt Iv. Jager, sam Notranjec-Pivčan, in mu je namenoma skušal vtisniti notranjski značaj: iz piramidnega podstavka iz domačega repentaborskega kamena (ta podstavek je delo Ivana Čaharije) izvira studenec; ob izlivku se objemljeta človeški ribici, a na podstavku je bronast doprsni kip Vilharjev, delo kiparja Alojzija Repiča. Na faseti piramide se sveti Vilharjevo ime in pod njim zadnji verzi iz ponarodne Vilharjeve pesmi „Na jezeru“: „Čujte gore in bregovi, da sinovi Slave smo“.

Slavnostno odkritje samo je opisano v naših dnevnikih (13. avgusta); mi le na kratko beležimo glavne točke. — Zbrana je bila vsa Notranjska in posebna vlaka iz Ljubljane in iz Trsta sta pripeljala okrog 1200 zunanjih gostov. Sešli so se tudi mnogobrojni sorodniki Vilharjevi; med njimi je došel iz Zagreba Miroslava Vilharja sin, skladatelj F. S. Vilhar. — Slavnostni govor pred spomenikom je imel prof. dr. Josip Tominšek, ki je izvajal te-le misli: Vilhar je pravi sin Notranjske, ki krije v sebi toliko čudovitega in tajinstvenega. Notranjec skriva — ne tako Gorenjec ali Dolenjec — v sebi zaklade in treba jih je šele odkrivati. Prvi, ki nam je razkrival prirodna čudesa Notranjske in srčne skrivnosti Notranjcev, ta je bil M. Vilhar. A-kar je odkril, to je postalo last celega naroda. Njegove pesmi so se udomačile pri vsakem ognjišču i v vasi i v mestu tako, da se je pričelo pozabljati, da so Vilharjeve in ne pristno narodne. Zdaj pa, ko se Vilharju klanja ves narod, mu moramo dati in priznati, kar je njegovega. Nato je govornik, omenivši glavne podatke iz dokaj burnega Vilharjevega življenja, slikal natančneje, kako je Vilhar, prevzemši gospodarstvo na Kalcu, rastel in rasel v narodni zavesti, kako je pesnil in pel in bodril ljudstvo z živim zgledom in z živo besedo, da je kot pesnik, skladatelj in naposled kot dramatik, pa tudi javno delujoč kot probuditelj pridobival najprej ožje kroge, potem široke mase. Omenil je govornik tudi značilne primere iz Vilharjevih del, dotaknil se je političnega njegovega delovanja (list „Naprej“!) ter je sklenil s pozivom, naj ostane Notranjska zvesta, Slovenija pa hvaležna možu, ki je žrtvoval za blage namene svoje duševne in telesne sile ter svoje imetje. —